

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.40.23>

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ІЗРАЇЛЮ)

Олена Половко

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Володимирська, 60, 01033, м. Київ, Україна*

У статті досліджуються основні напрями протидії терористичній діяльності (на прикладі Ізраїлю). Антитерористична стратегія держави Ізраїль визнається як одна з найтриваліших та найефективніших у світі. На основі дослідження Ронена Бергмана “Rise and Kill First: The Secret History of Israel’s Targeted Assassinations” виокремлюються особливості антитерористичної діяльності ізраїльських спеціальних служб.

Однією з головних засад цієї діяльності було уникнення великомасштабних бойових зіткнень, пріоритет надавався серії обмежених за часом та простором цільових операцій. В історичному контексті розглядаються окремі тактичні аспекти протидії тероризму, зокрема практика так званих «цільових превентивних ліквідацій». Репрезентується сучасний досвід Ізраїлю у сфері запобігання тероризму, при цьому критично осмислюється використання різноманітних антитерористичних методів. Метод превентивних цільових операцій виявився доволі ефективним, ізраїльським спецслужбам вдалося зупинити масштабну хвилю атак терористів-смертників, що тривала з 1990-х років. Тоді ця масова терористична практика була кваліфікована як стратегічна загроза державі. Водночас застосування таких методів поставило низку проблемних питань. До інтифади цільові ліквідації були секретними операціями, що здійснювалися невеликими групами, які працювали на «Моссад» поза межами Ізраїлю. Один з основних проблемних аспектів полягає у тому, що цільові превентивні ліквідації з тактичного засобу були перетворені на стратегічний. Це, своєю чергою, вимагало забезпечення внутрішньої й зовнішньої законності та легітимації, обґрунтування щодо використання подібної стратегії, зокрема у палестино-ізраїльському конфлікті. Аналіз виявив, що такі акції здійснювалися з метою збереження життя ізраїльських громадян та особового складу сил безпеки.

Ключові слова: політичні конфлікти, екстремізм, тероризм, терористична діяльність, протидія тероризму, превентивні цільові ліквідації.

Досліджуючи питання протидії терористичній діяльності у сучасних умовах, варто розглянути антитерористичний досвід Ізраїлю як один із найтриваліших та найефективніших. При цьому важливо врахувати історичний контекст такої протидії, що значною мірою вплинув як на особливості, так і основні принципи антитерористичної діяльності держави.

Теоретичним джерелом дослідження є робота Ронена Бергмана “Rise and Kill First: The Secret History of Israel’s Targeted Assassinations” [2], а основним методом, окрім загальнонаукових, – історичний.

Ронен Бергман, автор згаданої нами праці, зауважує, що схильність до використання певних практик (зокрема, цільових ліквідацій як антитерористичного інструменту) вкорінена у революційних і бойових традиціях сіоністського руху, трагедії Голокосту та присутності в ізраїльських лідерів та громадян країни відчуття постійної небезпеки знищення і що, як і під час Голокосту, ніхто не прийде до них на допомогу. Тому в умовах загрози держава та спецслужби вживатимуть навіть радикальних заходів для забезпечення безпеки.

Спецслужби Ізраїлю – Моссад, АМАН, Шин Бет – відповідальні за зовнішню, військову розвідку та контррозвідувальну діяльність і забезпечення внутрішньої безпеки держави (відповідно). Ця система вважається однією з найбільш ефективних і професійних у протидії екстремізму та тероризму. Історично сформувалися певні методи антитерористичної боротьби, зокрема і ліквідація окремих суспільно-політичних діячів, діяльність яких могла бути розглянута як пряма загроза національній безпеці. «Ідея, що спеціальні операції в тилу ворога мають бути як мінімум одним із головних методів оборони країни, залишилася домінуючою в ізраїльській політичній та розвідувальній спільноті практично до сьогодні» [2]. Однією з головних засад цієї доктрини було уникнення великомасштабних бойових зіткнень, а пріоритет надавався серії обмежених за часом та простором цільових операцій. Згідно з такою стратегією, політичні лідери та впливові польові командири підлягали ліквідації, «оскільки найбільшого ефекту можна досягти, лише «вбивши водія» [2], тобто за допомогою цільової антитерористичної акції (сюди ж належать так звані «непомітні ліквідації», коли смерть об'єкта здавалася викликаною природними чи випадковими причинами, а також таємні позасудові акції з переміщення підозрюваних з однієї країни до іншої). Одним із базових принципів антитероризму також є такий: жодних переговорів та жодних поступок терористам.

У палестино-ізраїльському конфлікті той, хто будь-яким чином був задіяний у діяльності ХАМАС, кваліфікувався як «нелегальний борець». «Нелегальний борець» – це такий тип учасника збройного конфлікту, що бере участь у військових операціях, той, хто перебуває в терористичних організаціях, навіть якщо його активність є незначною. Таке розширене трактування дозволило застосовувати тактику превентивних цільових ліквідацій до широкого кола осіб. Однак використання цього антитерористичного інструменту стосовно осіб, що мають формальний (або неформальний) статус політичного лідера історично носило обмежений характер. «Хоча Ізраїль оголосив, що вважає кожного члена терористичних організацій «гвинтиком у загальному механізмі», він майже ніколи не визначав пріоритетними цілями їх політичних лідерів» [2]. Наприклад, частина керівництва палестинських організацій самовизначилася як «політичне крило» та набула певного міжнародного статусу та своєрідний «імунітет» проти політичних убивств.

З огляду на мережеву побудову таких організацій превентивні цільові ліквідації першопочатково (зі стратегічної точки зору) були малоефективними. До того ж убивство ідеологічного лідера могло спровокувати масові протестні рухи та вивести палестино-ізраїльський конфлікт на новий, більш масштабний рівень протистояння, в черговий раз розкручуючи спіраль насилля. Так, один із засновників та ідеолог ХАМАС шейх Ясин свого часу був виключений зі списку цільових ліквідацій, адже вбивство особи, яка сприймається віруючими як духовний лідер, могло мати непередбачуваний суспільно-політичний ефект. Тривалий час переважала думка, що негативні наслідки перекриватимуть так би мовити «позитивний ефект» від операцій, дозволяючи «виграти битву, однак програти війну» (особливо в міжнародному контексті). Проте з часом стає зрозумілим, що, наприклад, у ХАМАС фактично відсутня відмінність між військовим та політичним крилом. Шеф військової розвідки Аман генерал-майор Зеєві-Фаркаш говорив, що лідери, які називаються політичними, залучені в усі напрями діяльності організації. Вони визначають політичну лінію та видають накази щодо того, де і коли завдавати терористичні удари [2].

У 1990-х роках Ізраїль стикнувся з новою за своїми характеристиками терористичною загрозою. У багаторічному палестино-ізраїльському конфлікті використання тактики терористів-смертників стає масовим. Всю небезпечність ситуації ілюструє висловлювання одного із тогочасних лідерів ХАМАС: «У нас підричників-самогубців більше, ніж поясів

смертників» [2]. Зрозуміло, що і раніше у ізраїльських спецслужб був досвід протидії терористам-смертникам, однак нині справа полягала в іншому рівні терористичної загрози. «Ми не уявляли, що це може відбуватися в таких величезних масштабах, – говорив генерал-майор Іцхак Бен-Ізраель, начальник управління розвитку озброєнь і технологічної інфраструктури Міністерства оборони. – Навіть коли ми зрозуміли, що це є для нас головною загрозою, ми не мали рішення ні з погляду військової доктрини, ні з погляду озброєнь. Що ви можете зробити зі смертником, який уже гуляє вашими вулицями» [2].

Ця масова терористична практика була кваліфікована як стратегічна загроза державі. Досі словосполучення «стратегічна загроза» резервувалося для визначення бойових дій ворога, які створювали небезпеку для значної частини населення і/або території Ізраїлю та могли призвести до руйнування держави як, наприклад, військова агресія арабських країн у 1973 році.

В умовах відсутності дієвої антитерористичної стратегії та відповідей на питання, як протидіяти тотальному наступу терористів-смертників, спецслужби продовжували робити те, що робили завжди: ліквідували тих, хто організовує і здійснює терористичні акти. Згодом з'ясувалося, що такі цільові ліквідації не спрацьовують досить ефективно і необхідно удосконалювати загальну антитерористичну стратегію. З 2000-х років ізраїльські спецслужби зосередили свої зусилля на так званій «інфраструктурі», що існувала навколо атак (оскільки терорист-смертник є лише однією з ланок терористичної мережі, що очолювалася військовими керівниками, які, своєю чергою, підпорядковувалися політичним лідерам організації). У цьому конфлікті одна зі сторін виходила з того, що будь-яка особа, тим чи іншим чином причетна до терористичної діяльності, могла бути ідентифікована як ціль превентивної ліквідації. У 2003 році ізраїльськими спецслужбами була розроблена таємна операція під кодовою назвою «Збираючи анемони», головною метою якої були цільові ліквідації політичних лідерів та ідеологів ХАМАС і «Палестинського ісламського джихада». Рішення про ліквідацію аргументувалося не тим, що особа є політичним лідером, а насамперед тим, що причетна до політичного екстремізму та тероризму. «Головне положення, з якого Ізраїль виходив у прийнятті цієї програми, – те, чого лідери джихадистських організацій вимагали від своїх adeptів – терористичних атак смертників, – набуло абсолютно нової ціни: ціни на життя самих цих лідерів» [2]. Операція виявилася доволі ефективною, ізраїльським спецслужбам вдалося зупинити масштабну хвилю атак терористів-смертників, що тривала з 1990-х років. Отже, водночас із рішенням щодо проведення цільової ліквідації керівного складу тривали масові операції щодо всіх інших учасників терористичної організації.

Здається, що нова система організації цільових ліквідацій формально та змістовно не містили у собі нічого інноваційного: на підставі отриманих розвідданих прем'єр-міністр давав санкцію, а сили на місцях здійснювали акцію, як це і було у 1970-х та 1980-х роках у Західній Європі та на Близькому Сході. Однак Р. Бергман у своєму дослідженні зауважує на важливих відмінностях: «уся справа – у масштабах діяльності». Зосередження у єдину систему всіх розвідувальних структур, підтримуване кращими комунікаційними і комп'ютерними системами разом із новітніми досягненнями у сфері озброєння, значно збільшило кількість операцій, одна підготовка яких раніше могла тривати роками. Водночас Ізраїль переформатував інформаційний супровід антитерористичної діяльності (зокрема, став визнавати відповідальність за здійснені цільові акції). Внаслідок такого масового застосування «цільових» превентивних ліквідацій окремих виконавців (та в ході операції «Збираючи анемони», що була спрямована проти ідеологів екстремізму), масштабну «хвилю» акцій терористів-смертників вдалося зупинити.

Разом із тим застосування такої тактики поставило низку проблемних питань. До інтифади «цільові» ліквідації були секретними операціями, що здійснювалися невеликими групами, які працювали на «Моссад» поза межами Ізраїлю. Однак «те, що спочатку санкціонувалося як винятковий акт, стало регулярною практикою». Такий досвід протидії тероризму викликає цілу низку важливих запитань, зокрема щодо допустимості використання описаних методів в етичному та правовому відношенні. Отже, йшлося про забезпечення внутрішньої і зовнішньої законності та легітимації антитерористичної діяльності. Військові юристи мали віднайти обґрунтування щодо використання подібної тактики та стратегії у палестино-ізраїльському конфлікті, про забезпечення своєрідного балансу «між правом людини на життя та обов'язком служб безпеки захищати громадян своєї країни». Врешті, Департаментом міжнародного права Головної військової прокуратури Ізраїлю було визначено низку принципових положень цільових ліквідацій. Зокрема, зазначалося, що ціллю такої ліквідації може бути лише особа, прямо причетна до терористичної діяльності. Для останнього була розроблена процедура «кадрування» для надійної ідентифікації. Такий метод санкціонувався, коли була відсутня альтернатива у вигляді арешту. Залишалися в дії такі звичні правила ізраїльських спецслужб, як мінімізація шкоди цивільному населенню та заборона щодо визначення як можливих цілей осіб єврейського походження.

У цьому контексті особливо цікавою була інтерпретація та заміна основних понять, що активно використовувалися в процесі антитерористичної боротьби. Так, інтифада визначалася як «конфлікт, близький до стану війни», до якого застосовувалися закони воєнного часу. Якщо раніше інтонаційно «інтифада» була наближена до масового протестного руху, то нині інтерпретувалася як «війна терористів-смертників». Смерть цивільних осіб під час проведення операцій визначається як *pezek agavi* – «випадкова шкода», а «вбивство з політичною метою», або ліквідація, як *sikul memukad* – «цільовий превентивний акт».

З точки зору учасників спецоперацій цільова ліквідація – це необхідний акт для забезпечення безпеки Ізраїлю та життя його громадян. Р. Бергман, автор згаданого нами документального розслідування, наголошує, що у ліквідації терористів-смертників нема політичного мотиву, лише міркування безпеки, та вважає, що в контексті протидії тероризму важливо говорити про ізраїльський досвід та про те, які моральні та правові дилеми пов'язані з цією протидією [2].

Отже, перед спецслужбами Ізраїлю у протидії тероризму стояло завдання збереження безпеки держави. Одним із методів забезпечення цього було і є запобігання та припинення терористичних атак за допомогою цільових превентивних операцій. Цільові превентивні ліквідації (у тому числі політичних лідерів) як тактичний інструмент стали атрибутивним елементом антитерористичної стратегії. В одній із доповідей з військово-юридичних питань, що була представлена прем'єр-міністру Ізраїлю, генеральному прокурору, начальнику Генерального штабу, а також директору Шин Бет було зазначено: «Аналіз законності «ініціативного припинення» виявив, що такі акції здійснюються з метою збереження життя ізраїльських громадян та особового складу сил безпеки. Таким чином, у принципі ця діяльність ґрунтується на моральній позиції, що стосується самооборони і виражається у фразі з Талмуду: «Якщо хтось прийде убити тебе, повстань і убий його першим» [2].

Спираючись на дослідження Р. Бергмана та досвід спецслужб Ізраїлю, ми розглянули окремі аспекти протидії тероризму. Антитерористична стратегія держави Ізраїль визнається як одна з найефективніших у світі. При цьому ізраїльські спецслужби використовують так звані цільові ліквідації осіб, що визначаються як причетні до терористичної діяльності.

Один з основних проблемних аспектів полягає у тому, що ефективні цільові превентивні ліквідації з тактичного засобу були перетворені на стратегічний. Цей антитерористичний інструмент на певному етапі конфлікту набув пріоритетного значення.

Список використаної літератури

1. Бар-Зохар М., Ніссім М. Моссад. Найвидатніші операції ізраїльської розвідки. Наш Формат, 2021. 384 с.
2. Бергман Р. Восстань и убей первым. Тайная история израильских точечных ликвидаций. Азбука, Колибри, 2020. 736 с.
3. Caplan N. The Israel-Palestine Conflict: Contested Histories. Kindle Edition, 2011. 337 p.

THE MAIN DIRECTIONS OF COUNTERING TERRORIST ACTIVITIES (ON THE EXAMPLE OF ISRAEL)

Olena Polovko

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Faculty of Philosophy, Department of Politology
Volodymyrska str., 60, 01033, Kyiv, Ukraine*

The article examines the main strategic aspects (in the case of Israel) of countering terrorist activities. The State of Israel's counter-terrorism strategy is recognized as one of the longest-lasting and most effective in the world. Based on Ronn Bergman's work "Rise and Die First: The Secret History of Israel's Targeted Assassinations", the peculiarities of the counter-terrorism activities of Israeli special services are highlighted.

One of the main tenets of this activity was to avoid large-scale combat engagements, with priority given to a series of limited time and space targeted operations. In the historical context, some tactical aspects of the fight against terrorism, in particular the practice of so-called "targeted preventive purges", are considered. While representing Israel's current experience in the field of counter-terrorism, the use of various counter-terrorism methods is critically evaluated. The method of preventive targeted operations has proven to be quite effective, and Israeli special services have succeeded in curbing the large-scale wave of suicide terrorist attacks that has continued since the 1990s. At that time, this practice of mass terror was defined as a strategic threat to the state. At the same time, the application of these methods has raised a number of problematic issues. Before the intifada, targeted killings were covert operations carried out by small groups working for the Mossad outside of Israel.

One of the main problematic aspects is the transformation from a tactical tool into a strategic tool of effective targeted preventive elimination. This, in turn, required internal and external legitimacy and legitimacy, for the use of such a strategy, especially in the Palestinian-Israeli conflict. The legality analysis revealed that such actions were undertaken to save the lives of Israeli citizens and security forces personnel.

Key words: political conflicts, extremism, terrorism, terrorist activities, anti-terrorism, preventive targeted liquidations.